

Лекція № 8

Психологічні особливості молоді родини

Мета: дати поняття студентам про психологічні особливості молоді родини. Забезпечити засвоєння особливостей адаптації молодят до умов сімейного життя. Розвивати аналітичне мислення та понятійний апарат здобувачів фахової передвищої освіти з навчальної дисципліни «Психологія сімейних відносин». Виховувати поважливе ставлення до сім'ї, бажання використовувати знання як у професійній діяльності, так і в особистісному розвитку.

Мотивація мети: знайомство з психологічними особливостями молоді пари сприяє формуванню розуміння особливостей періоду молоді родини, а також шляхів гармонізації інтимних стосунків у подружній парі.

План

1. Адаптація молодят до умов сімейного життя.
2. Реалізація родинної побутово-економічної функції.
3. Взаємини молодого подружжя з батьками.
4. Дитина в молодій родині.

Література

1. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: курс лекцій. – К.: МАУП, 2001. – 96 с.
2. Помиткіна Л.В., Злагодух В.В., Хімченко Н.С., Погорільська Н.І. Психологія сім'ї. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 270 с.
3. Психологія сім'ї: підручник / за ред. В. М. Поліщука. Суми: Університетська книга, 2021. 248 с.
4. Психологія сучасної сім'ї: навч.посіб. / О. А. Столярчук. – Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. – 136 с.

Ключові слова: ефект «скидання масок», первинна шлюбна адаптація, рольова адаптація, міжособистісна адаптація подружжя,

Засоби навчання: Padlet, відеоролики, опорні схеми.

Домашнє завдання:

- опрацювати лекцію 8;
  - підготуватися до практичного заняття (див. Інструкцію до практичного заняття № 8);
  - пройти тест «Модульна атестація» 2 в Moodle.
  - підготувати доповідь, реферат на одну з тем, завантажте в Moodle:
1. Дитина в молодій родині.
  2. Поняття подружньої сумісності та несумісності.
  3. Задоволеність шлюбом як показник його успішності.

Питання та завдання для самоконтролю

1. Поясніть ефект «скидання масок».
2. В чому полягають аспекти первинної шлюбної адаптації за Цілуйко?
3. Назвіть гендерні аспекти первинної шлюбної адаптації.
4. Визначте ознаки успішної міжособистісної шлюбної адаптації.
5. Які є базові завдання господарсько-економічної функції?
6. Назвіть типові проблеми відокремленого проживання членів подружжя.
7. Які є типові форми подружнього розподілу домашніх обов'язків?
8. Назвіть стадії розвитку взаємин молодої та батьківської родин.
9. Які є проблеми адаптації молодят до проживання у батьківській родині?
10. В чому полягають типові гендерні проблеми пристосування до статусу батьківства?
11. Назвіть базові функції батьківського виховання.
12. Які є причини усунення батьками бабусь і дідусів від виховання внуків?
13. Охарактеризуйте початкові стадії розвитку батьківства за Галинські.

1. Адаптація молодят до умов сімейного життя

Після весілля, з перших днів подружнього життя розгортається «притирання» характерів шлюбних партнерів, узгодження особистісних якостей і неминуче коригування відносин, які склалися між молодими людьми ще до одруження. В ході спільного життя молодятами як би уточнюється образ коханої людини, відбувається своєрідне руйнування якогось любовного засліплення. Навіть якщо мотивацією шлюбу було не почуття кохання, то процес глибокого пізнання один одного в умовах родинної взаємодії є неминучим – розгортається ефект «скидання масок».

Ефект «скидання масок» – більш глибоке пізнання молодятами один одного в звичних родинних умовах, що супроводжується побудовою реалістичного образу шлюбного партнера.

Так, в ході спільного родинного життя можуть розкритись сприятливі для шлюбу риси дружини чи чоловіка, яких не було помітно при залицянні. Водночас ефект «скидання масок» може стати першою родинною кризою для молодят, якщо у передшлюбному періоді вони надто прикрашали свої особистісні якості й ідеалізували обранця. Внаслідок послаблення емоційності дошлюбних відносин після одруження, ідеалізація партнера теж послаблюється, тому ефект «скидання масок» може викликати розчарування чи конфлікт. Молодому подружжю треба бути готовим до того, щоб пристосуватися до особливостей характеру, поведінки і звичок свого шлюбного партнера, прагнути мінятися самому. Взаємне прагнення до зміни себе заради благополуччя іншого і сім'ї в цілому дозволяє швидше пройти процес первинної шлюбної адаптації та створити міцну родину.

Первинна шлюбна адаптація – процес пристосування членів подружжя до шлюбного життя, який полягає у поступовому взаємному узгодженні їх потреб, думок, почуттів і поведінки.

Адаптація охоплює всі сфери сімейних відносин і базується на взаємному побутовому, емоційному, етично-культурному пристосуванні чоловіка і дружини, узгодженні ними існуючих до шлюбу зразків позасімейної поведінки, обов'язкове включення їх в коло взаємних родинних зв'язків.

Рис. 8.1. Аспекти первинної шлюбної адаптації за Цілуйко

Рис. 8.2. Гендерні аспекти первинної шлюбної адаптації

Первинна шлюбна адаптація молодят відбувається в двох основних видах їх відносин: рольових і міжособистісних.

Рольова адаптація включає узгодження уявлень про характер і розподіл сімейних обов'язків. Важливо обрати оптимальний для подружжя варіант розподілу – традиційний (приміром, чоловік заробляє гроші, дружина облаштовує побут) чи партнерський (обоє шлюбних партнерів заробляють гроші, розподіляють їх витрати за ступенем необхідності і можливості, облаштовують побут).

Більш глибокий характер має **міжособистісна адаптація подружжя**, яка охоплює три взаємозв'язані аспекти: афективний (емоційна складова відносин), когнітивний (ступінь їх розуміння) і поведінковий (реалізація у поведінці шлюбних партнерів).

Рис. 8.3. Ознаки успішної міжособистісної шлюбної адаптації

Психологи, що вивчають проблеми сім'ї та шлюбу, виділяють ряд особистісних якостей, які властиві як жінкам, так і чоловікам з поганою адаптивністю до подружнього життя.

Жінки з поганою пристосовністю:

- люблять сваритися, не здатні до прояву справжніх почуттів,
- егоїстичні, вдаються тільки до задоволення особистих інтересів,
- погані господині і не стежать за собою удома,
- пихаті і надмірно критичні до чоловіка,
- не піклуються про дітей.

Чоловіки з поганою пристосовністю:

- не піклуються про матеріальний стан сім'ї, не виявляють цікавості до дому,
- образливі, невірні,
- не проявляють почуттів,
- не здатні домовитися про спільні справи з дружиною, грубі і здатні до фізичного насильства,
- мало вимогливі до власного розвитку, не мають ніяких інтересів.

Рис. 8.4. Типові перешкоди успішної шлюбної адаптації

Після одруження кожному з подружжя варто проявляти терпимість, поступовість, послідовність, уміння поступатися у сварці, необхідно навчитися приймати свою «половинку» такою, якою вона є, враховувати всі її звички та недоліки, орієнтуючись на переваги.

2. Реалізація родинної побутово-економічної функції

Один з найскладніших і найвідповідальніших аспектів початку шлюбного життя – це реалізація господарсько-економічної функції, коли молодята стикаються з першими сімейно-побутовими проблемами. Побутова праця займає близько 3-х годин на добу, забезпечуючи задоволення базових потреб життєдіяльності людини, що зумовлює необхідність брати до уваги цю сторону сімейного життя. Водночас, «побутова сфера» шлюбу не завжди присутня в уявленнях молоді про майбутнє родинне життя. Проблеми спільної побутової праці можуть стати непереборною перешкодою в налагодженні щасливого сімейного життя, нерідко приводять спочатку до роз'єднаності подружжя, а потім і до розлучення. Тому молодят не варто недооцінювати господарсько-побутову сторону сімейного союзу. **Рис. 8.9. Базові завдання господарсько-економічної функції**

Першою передумовою успішного розвитку сімейних відносин молодят є **наявність окремого простору для їх сумісного мешкання**. Окреме житло (або ж принаймні окрема кімната) дозволяє сформуватись новій родині як шлюбному співтовариству двох людей протилежної статі, як матимуть приватне фізичне, інтимне та духовне життя. Не рідкісною є ситуація, коли молоде подружжя за відсутності власного житла продовжує жити кожний з своїми батьками чи починає сімейне життя на житлоплощі однієї з батьківських сімей, ведучи сумісне господарство разом з ними. Ці варіанти прийнятні лише в тому випадку, якщо передбачається розв'язання житлової проблеми молодят в найближчому майбутньому. Але існує ряд типових негативних наслідків обох вищезгаданих варіантів. **Рис. 8.10. Типові проблеми відокремленого проживання членів подружжя**

В цих умовах члени подружжя позбавлені можливості звикання один до одного, їх зустрічі носять епізодичний характер. Члени подружжя не переживають спільні радощі чи труднощі, пов'язані з вирішенням побутових проблем, народженням і вихованням дитини, зміцнюються в своєму егоїзмі, характерному більше для неодружених людей. Свої негативні моменти присутні і у варіанті спільного проживання молодят у генетичній родині з батьками. **Рис. 8.11. Типові проблеми проживання молодят з батьками**

Другим важливим аспектом господарсько-економічної функції є облаштування свого житла та розподіл домашніх обов'язків. Оселя, де мешкає подружжя, є матеріальним «дзеркалом шлюбу», тому дуже важливо, щоб

зусиллями обох членів подружжя в ній підтримувався порядок, створювався затишок, панували спокій і взаєморозуміння.

Родинний побут включає чіткий режим харчування та відпочинку, загальний порядок в оселі (затишок), та реалізується через:

- закупівлю продуктів харчування та приготування їжі;
- прання і прасування, прибирання оселі;
- ремонт побутових приладів і житла.

Побутова сторона шлюбу дуже тісно переплітається з міжособистісними відносинами між членів подружжя (так званим психологічним кліматом), причому саме психологічному клімату належить повідна роль у всій сфері побуту. Якщо в сім'ї все благополучно, то порядок як би доповнює і підкреслює сприятливу сімейну атмосферу; натомість навіть ідеальний порядок дратує за відсутності злагоди і взаєморозуміння між подружжям. У молодій родині часто сімейні негаразди можуть початися через розподіл домашніх обов'язків. Оскільки домашні справи ніколи не закінчуються, то молодят важливо раціонально розподілити побутову працю залежно від можливостей кожного члена подружжя. **Рис. 8.12. Типові форми подружнього розподілу домашніх обов'язків**

При домінуванні **побутової творчості** за взаємною ініціативою всі сімейні домашні справи виконуються подружжям разом, причому кожний береться за незроблену частину роботи, оскільки інший зайнятий.

Ця форма встановлюється у молодят, між якими панує духовний комфорт і злагода. Побутова співпраця виявляється в тому, що основні справи в сім'ї члени подружжя виконують разом, але частина домашньої роботи строго диференційована: хтось завжди купує продукти, хтось миє посуд і т.п., а неприємні справи виконуються по черзі. Якщо в родині панує господарська діловитість, то кожен член подружжя виконує свої домашні обов'язки за строгим попередньо узгодженим розпорядком.

Якщо один з подружжя береться допомогти іншому поза цим розпорядком, це вважається послугою, яка якимось винагороджується: взаємною послугою, подякою, ласкою, подарунком.

У варіанті **побутової невлаштованості** відбувається перекладання подружжям один на одного сімейних побутових справ, яке призводить до того, що чоловік і дружина під різними приводами уникають виконання необхідної домашньої роботи.

В результаті невлаштований побут вносить нервозність, викликає незадоволення членами подружжя один одним.

Найскладнішою є **побутова експлуатація чоловіка або жінки**, коли один з членів подружжя виконує всю домашню роботу (здебільшого це дружина). З часом така форма побутового співіснування приводить до розбіжностей і конфліктів у родині. За підрахунками соціологів, на домашню роботу жінка

витрачає близько 40 годин в тиждень (стільки, як і на виробництві), що дає підстави говорити про її «подвійний робочий день». Природно, що перевантаження господарськими обов'язками фізично і морально стомлює жінку, що провокує її негативні емоційні стани та конфлікти з чоловіком. За даними білоруського вченого Н.Г. Юркевича, там, де домашні обов'язки цілком або майже цілком виконує дружина, невдалих шлюбів майже в два рази більше, ніж щасливих.

В розподілі обов'язків завжди фігурують індивідуальні настанови, позиції членів подружжя. Є жінки, які не терплять, коли чоловік допомагає на кухні, інші вважають, що це – його обов'язок. Ідеальним варіантом для подружжя є така форма розподілу побутових справ, яка влаштовує обох молодят і сприяє родинному матеріальному і психологічному добробуту.

Облаштування родинного гніздечка вимагає не тільки моральних і фізичних, але і фінансових витрат, тобто сімейний побут тісно пов'язаний з сімейною економікою. Тому третім аспектом господарсько-економічної функції є правильне **планування і витрати сімейного бюджету**. **Рис. 8.13.**

Основні родинні фінансові витрати

Також важливо, що у молодят склалась звичка мати певні **кошти на непередбачені витрати**, а сімейний бюджет розподіляти за участю та згодою обох членів подружжя. Природно, що без попередніх накопичень, батьківської допомоги або кредиту молодяттям важко починати сумісне життя, особливо, якщо вони ще не здобули професію або зазнають труднощів з працевлаштуванням. Надмірні фінансові апетити молодої родини можуть привести до боргів, пошуку додаткового заробітчанства, що зрештою позбавить подружжя можливості сумісного відпочинку, призведе до утомленості, роздратування, які спровокують конфлікти.

3. Взаємини молодого подружжя з батьками

На психологічний клімат молодої сім'ї впливає і те, як складаються відносини між представниками різних поколінь генетичних родин, між молодятами й їх батьками, зокрема між зятем і тещею, невісткою та свекрухою тощо. **Рис. 8.14.**

Стадії розвитку взаємин молодої та батьківської родин

На початковій стадії виразно виявляється прагнення молодої сім'ї до автономії, до самостійності в рішеннях, в господарських справах, яке свідчить про соціальну і психологічну зрілість членів подружжя, їх готовність до шлюбу та сімейного життя. Водночас доречними є економічна допомога, поради батьків щодо сумісного життя молодят, що дозволяють осмислити і подолати перші труднощі взаємної адаптації. Перебудова відносин між батьками і їх дорослими дітьми, що стали тепер подружжям і створили свою власну сім'ю, вимагає багато часу і доброти, проявів взаємної терпимості, пошани один до одного, уміння прощати помилки.

Друга стадія розгортається, коли у молодого подружжя народжується дитина, і вони та їх батьки переходять у новий родинний статус – батьків та бабусь і дідусів відповідно. На противагу попередній стадії, коли молодята прагнули до автономії від генетичної родини, цей етап взаємин характеризується зближенням, пов'язаним з потребою допомоги старшого покоління у догляді і вихованні дітей. Згодом, коли представники старшого покоління вступають в пенсійний вік, їх допомога у вихованні внуків стає особливо інтенсивною. **Рис. 8.15. Проблема взаємодії дорослих дітей і їх батьків**

Згодом розгортається **третя стадія – відносної незалежності сімей один від одного**. Дорослішання внуків зменшило турботи їх батьків і бабусь і дідусів. Водночас представники старшого покоління ще легко справляються з домашнім господарством, фізично здатні себе обслужити.

Завершальна стадія розвитку відносин родинної групи охоплює період в житті батьківської сім'ї, коли вже старі батьки реально потребують допомоги молодого покоління, їм потрібен фізичний догляд, турбота, емоційна підтримка. Тому саме на цій стадії нерідко знову відбувається возз'єднання двох родин, і відносно невелика сімейна група перетворюється на розширене об'єднання.

Більшість сучасних молодих людей хотіли б відділитися від батьків після шлюбу, що є природним прагненням молодят мати власне житло й автономну родину. Однак далеко не всі подружні пари після весілля можуть жити окремо від батьків, навіть винаймаючи оселю, що породжує нову проблему: з ким краще жити після створення сім'ї – зі своїми батьками або батьками подружнього партнера.

Ймовірними варіантами вибору є:

- жити там, де кращі матеріальні чи психологічні умови;
- залишатися з батьками молодої дружини, які на початку сімейного життя навчають і підкажуть, як налагодити побут, вести господарство, допоможуть порадою у важкі хвилини;
- дружина, як в старі часи, повинна увійти до родини чоловіка.

Рис. 8.16. Проблеми адаптації молодят до проживання у батьківській родині

Розповсюдженою є ситуація, коли батьки безкорисливо надають матеріальну допомогу молодятам, що є логічним проявом любові батьків до своєї дитини та її шлюбного обранця, турботою про добробут нової родини. Однак небезпеками такої допомоги є супутнє втручання батьків у життя молодят, а також їх навчена безпорадність перед труднощами спільного родинного життя. Розповсюдженою проблемою, з якою стикаються молодята, є налагодження відносин з батьками свого обранця (обраниці). Чоловік, який переселився в оселю дружини, чи дружина, яка переїхала в дім чоловіка,

стають або новими членами основної сім'ї, або, не ужившись, залишаються «чужим елементом», «людиною в опозиції». Не тільки для молодят перехід від життя в батьківській родині до створення своєї сім'ї буває вельми складним, але і для їх батьків цей перехід характеризується рядом психологічних труднощів, зокрема вони переживають почуття втрати контролю над своєю дорослою дитиною, її відчуження.

Рис. 8.17. Проблеми ставлення батьків до родини своєї дитини

Рис. 8.18. Проблемне ставлення молодого подружжя до батьків

Рис. 8.19. Проблеми взаємодії невістки та свекрухи

У вир конфлікту може бути втягнутий і зять як «недостатньо гарний» обранець для улюбленої доньки. У розповсюджених випадках критики батьками зятя чи невістки важливо, щоб кожний з них відчував постійну підтримку свого шлюбного партнера. Якщо той постійно підтримує батьків або обирає нейтральну позицію, то це є виразною ознакою недостатньої соціальної та психологічної зрілості, самостійності і готовності до сімейного життя, невміння відірватися від батьківської родини емоційно, перенести акцент на свою власну сім'ю та свого шлюбного партнера. Також молодят доречно позбавити батьків від споглядання своїх сварок, а проблеми вирішувати без стороннього втручання, перш за все батьків, яким важко залишатися неупередженими в подібних ситуаціях.

Зв'язок поколінь, взаємна допомога, що надається батьками дітям і дітьми батькам, є однією з найважливіших сторін сімейного життя.

4. Дитина в молодій родині

Подружня пара переходить на новий виток родинного розвитку, коли народжується дитина.

Перехід до батьківства спричинює ряд особистісних змін подружньої пари:

- зміни самосприймання та ідентичності (набуття батьківського статусу),
- перерозподіл ролей в подружніх взаєминах,
- нові виховні права та обов'язки,
- зміни у стосунках з старшими членами родини,
- зміни ролей і стосунків поза родинною (на роботі).

Шлюбним партнерам доводиться освоювати нові для них соціальні ролі матері та батька, що пов'язано з серйозними труднощами у взаєминах систем «чоловік-дружина, «мати-дитина», «батько-дитина». Від подружньої діади родина переходить до тріади. Залежно від того, як складаються всі різновиди внутрішньосімейних стосунків, міцність шлюбу зростає або, навпаки, виявляється під загрозою. Поява дитини в молодій сім'ї докорінно змінює стиль подружніх взаємин, зазвичай зміцнюючи їх. Водночас багато подружніх

пар переживають кризу, подолання якої залежить від бажання і зусиль обох членів подружжя.

Криза батьківства – явище загострення суперечностей родинного життя, спричинене народженням дитини та проблемами пристосування до нового статусу.

Поява нового члена сім'ї – малюка – викликає багато завдань, вирішення яких забезпечить успішне пристосування до статусу батьківства, зокрема:

- набуття навичок догляду за новонародженим,
- перерозподіл родинного бюджету у зв'язку зі збільшенням витрат і зменшенням доходів,
- зменшення вільного часу та зростання домашніх побутових обов'язків.

Рис. 8.20. Типові гендерні проблеми пристосування до статусу батьківства

Рис. 8.21. Базові функції батьківського виховання

Рис. 8.22. Типові причини усунення батьками бабусь і дідусів від виховання внуків

Рис. 8.23. Початкові стадії розвитку батьківства за Галинські

Висновок

Перша стадія зазвичай носить позитивний характер, зміцнюючи подружжя оптимістичними передбаченнями. Під час другої подружжя стикається з кризою батьківства і, долаючи її, набуває досвіду реалістичного сприймання радощів і труднощів батьківської взаємодії. Третя стадія додає психологічного загартування подружжю при виконанні ним батьківських функцій.